

Мозговий В.І., к.філол.н., проф.

(Донецький національний технічний університет)

ЗАКРІПЛЕННЯ ОНОМАСТИЧНИХ НОРМ НА ОСНОВІ ПРАВА – ШЛЯХ ДО ЦИВІЛІЗОВАНОЇ ДЕРЖАВИ

Сучасна ситуація з політикою щодо власних назв (ВН) характеризується суперечностями між прагненням держави до їхнього нормування начебто на основі національно-культурних і національно-мовних традицій (*Анна – Ганна, Дарья – Дарина, Николай – Микола, Елена – Олена, Иосиф – Йосип, Филипп – Пилип, Владимир – Володимир, с. Красное – с. Червоне, Горловка – Горлівка, Николаев – Миколаїв, Никитовка – Микитівка, Ковалев – Ковалів, Дьяков – Дяків, Саша – Сашко* тощо) і повним ігноруванням конкретною людиною прописаних владою рекомендацій (тільки *Анна, Владімір, Мірослав, Ніколаєв, Красноє, Іосіф, Сімеїз, Дьяченко, бульвар Строїтелей, вул. Незавісїмості, Саша, Вовочка* тощо).

З погляду більшості представників владних структур, «серйозно занепокоєних» проблемою існування України, власні назви краще «перекласти» українською мовою, щоб не було спокуси зазіхати на її самостійність і незалежність. Цю тенденцію певною мірою пропагує й переважна більшість офіційних мовознавчих студій, що займаються орфографічними, орфоепічними або ономастичними нормами. І з цього ж погляду найменша «анархія» чи то окремих виконавчих структур влади, чи то конкретних власників імен щодо відстоювання свого права на найменування і самостійне визначення його норм винищується вогнем і мечем «опричників» паспортних столів або адміністративних органів.

На перший погляд, такий підхід має рацію. Якщо проаналізувати, наприклад, історію утворення української нації і Української держави, то можна начебто погодитися з жорсткими заходами щодо відстоювання тільки українських варіантів пропріальної лексики. Так, у XVI-XVII ст. руйнування

офіційних норм ВН у польському або литовському «вбранні» на користь «помилково українських» мовленнєвих варіантів, свідчили про виокремлення з первинних державоутворень нового «соціумного тіла» і призвели врешті-решт до формування української нації навіть при відсутності кордонів, а національне нормування ВН українською мовою у ХХ ст. – інформувало про появу нової держави. Проте такі висновки треба коригувати, спираючись на об'єктивну ієрархію варіантів нормування: індивідуальних мовленнєвих, суспільномовних, загальнонаціональних і адміністративно-правових.

Іншими словами, оскільки власні назви мали спрямовану адресну функцію і тому підлягали нормуванню (від звичаєвого до адміністративного), головним для їхнього статуювання на рівні показника цивілізованої державності є питання, на якій основі і хто ці норми запроваджував.

Первинні норми щодо пропріальної лексики були сформовані на основі індивідуальної характеристики об'єкта, що входив до сфери інтересу конкретної людини або племені. У них превалювали індивідуально-авторські мовленнєві варіанти, які продовжують своє «життя» і дотепер: *Петербург, Петроград, Пітер, Пітер, Північна Пальміра; Дніпропетровськ, Дніпр, Дніпро; Олександр, Александр, Олекса, Сашко, Алекс, Саша; Максим, Макс; Ніколай, Микола, Колян; Михайл, Михайл, Михайло, Мішель* тощо.

Наступне нормування було пов'язане з періодом, коли ВН стали поряд з різнобарвною мовленнєвою творчістю людини-художника ще й основним атрибутом фіксації власності в конкретному соціумі: індивідуальної – ім'я, сімейної – по батькові (оскільки спадщина передавалася від батька), родової за чоловічою лінією – прізвище, територіальної – різні типи топонімів. Безмежна авторська мовленнєва творчість стала скорочуватися до рівня мовних норм, що засвідчували власників в різні часи «життя» власної назви (*Іоанн, Іван, Жан, Вано; Лемберг, Львів; Бреслау, Вроцлав; Хорсторокань, Астрахань; Кенінсберг, Кьонігсберг, Королевец, Калининград*)

І, нарешті, найвищий етап функціонування ВН – їхнє перетворення в юридичну категорію, яка має точно фіксувати засобами офіційної державної

мови право первинного власника, ідентифікуючи його національну, релігійну або культурну належність на території конкретної держави (*Микола* – українець, *Ніколай* – росіянин, *Ніколя* – француз; *Горловка*, бо первинний власник *Горлов*; *Миколович*, бо первинний власник *Микола*, а не *Миколай*; *м. Ніколаїв*, бо первинний власник російський імператор *Ніколай I*). Така методика нормування власних назв, закріплена у відповідних законах у вигляді права на ім'я (Законі про права людини, Законі про власність), має засвідчити прагнення держави до цивілізованості й демократичності.

Між тим сучасне право і, отже, лінгвістична теорія нормування власних назв в Україні не задовольняє практичні потреби громадян і адміністративних інституцій в їхньому природному прагненні до збереження соціально-історичної, національної, економічної і культурної спадщини, зосередженої у пропріальній лексиці. Тут де де-юре й де-факто продовжується практика абсолютизація однополярних норм (адміністративно тільки українських, а на практиці й тільки російських, тільки кримськотатарських тощо) і непередбачена за соціальними наслідками політика перейменувань чи невмілого перекладу (що є теж перейменуванням) при суб'єктивній оцінці інформативної функції власних назв, хоча кожний народ і окремі його представники мають цілком законне право на власне ім'я і власну історію. Проте так довго продовжуватися не може, бо за цими «благими намереннями» криється шлях до конфліктного протистояння різних національних соціумів у межах однієї держави.

При ситуації документального «оформлення» ВН будь-яке емоційно-змістовне навантаження різних мовленнєвих уживань (*Саня, Сашико; Худий, Манюня, Палка; Петро, Пьотр, Петруха, Петрик; Добриня, Добринюшка; Нікітівка, Никитівка, Микитівка; Ніколаївка, Миколаївка; Дмитрій, Дзміцер, Зміцер, Дмитро*) втрачає свій сенс і багатоваріантне осмислення носія імені перетворюється на справжню власну назву, яка позбавляється семантики слова і повинна прагнути до однієї, жорстко зазначеної норми (*Олександр, Александр, Худяков, Худьо, Менишков, Палкін, Пьотр, Петро,*

Добринін, Микитівка, Ніколаївка, Дмитрій, Дзміцер, Дмитро), щоб зафіксувати соціальний статус об'єкта з його конкретною адресною та інформативною функціями: *Олександр, Худьо, Петро, Дмитро, Микитівка* – українці або на честь Микити; *Дзміцер* – білорус; *Олександр, Худяков, Менишиков, Палкін, Пьотр, Добринін, Дмитрій, Ніколаївка* – росіяни або на честь Ніколая з узагальненою інформацією про їхніх власників.

Відтак підвищена варіативність антропонімів і топонімів у споріднених мовах при побутовому, публіцистичному або художньому вживанні (*Вячеслав і В'ячеслав, Кристина і Христина, Помяловський і Пом'яловський; Константинополь і Костянтинопіль, Горловка і Горлівка, Ніколаїв і Миколаїв, Нікітівка і Микитівка, Єкатерина II і Катерина II, Ніколай I і Микола I*) не повинна провокувати ескалацію кроків до абсолютизації одномовних варіантів в адміністративній практиці. Мовна політика, яка не враховує національно-історичну парадигму власної назви (тільки *Христина, Пом'яловський, Костянтинопіль, Горлівка* або *Олена і Оленівка, Микола і Миколаївка* тощо) перетворює її юридичне існування в умовність, бо людина позбавляється права на особове ім'я, а громадськість – на оригінальність географічних назв певної адміністративної одиниці (див. [3]).

Фонетичні та орфографічні правила для онімної лексики, сформульовані в сучасних словниках або нормативних посібниках і характерні для звичайних слів (категорії лінгвістики), мають поступитися нормам, зосередженим в матеріалізованих юридично-правових частинах власних назв – фононімі, морфонімі або графонімі як найменших функціональних міжмовних одиницях пропріальної лексики для розрізнення, захисту і збереження засобами фонетики, морфології або графіки права людини, держави або усього світу на збереження і недоторканність об'єктів номінації, у яких зосереджена їхня власність, національна культура та історія [1; 2].

У випадках із сучасним варіантами назв (*Горловка і Горлівка, Николаев і Миколаїв, Углегорск і Вуглегірськ*), як і в перетвореннях росіян в українців

(*Анна, Владимир, Николай, Михаил, Елена – Ганна, Володимир, Микола, Михайло, Олена* (а не *Анна, Владимир, Николай, Михайл, Елена*) або руйнуванні історичної правди при вживанні *Одеса* (треба було б *Одесса*, бо -сс- вказує на грецьку основу назви – «дорога») йдеться про міжмовні фононіми, морфоніми і графоніми – категорії соціальної значимості і відповідальності, дослідження яких ще попереду [4].

Отже, логіка дослідження онімів за мовними або мовленнєвими ознаками на етапі, коли мова спілкування перетворюється на мову спільності (національну мову) і стає засобом структуризації суспільства, має замінитися логікою нормування онімного простору за законами права людини і нації на матеріальну фіксацію власної долі, історії, культурної і майнової спадщини. У цьому контексті ономастика стає одним із основних предметів науки про право, якому мовознавство має забезпечити адекватні норми його передачі засобами мови.

Література

1. Мозговий В.І. Специфіка фонологічних і фонематичних субституцій у спільному українсько-російському онімному просторі / В.І.Мозговий // Наукові записки. – Кіровоград, КДПУ ім. В.Винниченка, 2009. – Вип. 81 (4). – Серія: Філологічні науки (мовознавство) : У 4 ч. – С. 185-190.
2. Мозговий В.І., Мозгова Н.І. Роль структурних особливостей власних назв в ідентифікації об'єктів номінації / В.І.Мозговий, Н.І.Мозгова // Наукові записки. – Кіровоград, КДПУ ім. В.Винниченка, 2009. – Вип. 81 (4). – Серія: Філологічні науки (мовознавство) : У 4 ч. – С. 190-193.
3. Мозговий В.І. Ім'я як категорія права / В.І.Мозговий // Матеріали научно-практичної конференції «Проблеми економічного і соціального розвитку в умовах мирового кризиса». Донецький національний технічний університет. – 2009. – С. 223-228.
4. Мозговий В.І. Фононіми, морфоніми, графоніми, або методика передачі власних назв засобами спорідненої мови / В.І.Мозговий // Функціональна лінгвістика : сб. научн. работ / Крымский республиканский институт последипломного педагогического образования; научн. ред. А. Н. Рудяков. – Том № 2. – Симферополь, 2010. – С. 102-104.